

נייר עמדה לקורס גישות ותאוריות במדע המדינה -- דובי קנגיסר, ת"ז 035812924

במאמרו "The Liberal Ideal" מבקש רוט (Root, 1993) להציג טענה כפולה: ראשית, כי "מדעי החברה" ראויים יותר לשם "המדעים הליברליים", ושנית, כי היותם "מדעים ליברליים" היא בעייתית ופוגמת בחירותם האקדמית של חוקרים.

רוט טוען כי כאשר האידיאל הליברלי מיושם במדינה או בחינוך, משמעותו היא מקסימום חירות לפרטים בחברה, כאשר השלטון (אם בפני עצמו ואם דרך חינוך ממלכתי) אינו מתערב בהליך קביעת הטוב של כל אדם ואדם בחברה. רוט מונה שלוש סיבות מקובלות לנייטרליות הערכית שמקדם הליברליזם: ספקנות (באשר לעצם קיומו של טוב אובייקטיבי), פרגמטיזם (נטייה של המדינה לטובת הגדרה אחד של הטוב תנכר קבוצות בעלות תפיסות אחרות) ואוטונומיזם (הקביעה כי אדם אינו יכול להיות טוב מתוך כפייה).

לעומת זאת, כאשר האידיאל הליברלי מיושם במדע החברה, משמעותו היא כי הפרט עצמו, בתפקידו כמדען, נדרש שלא לקבוע עמדות באשר לטוב. למדען מותר להתייחס לעובדות בלבד - איזו פעולה מביאה לאיזו תוצאה, או כיצד נוצרת תופעה כלשהי - אך אל לו להביע את דעתו באשר לפעולה, לתוצאה או לתופעה הנבחנת. קביעת המטרות נותרת ל"אדם הפשוט", ואילו המדען מוגבל רק למציאת הדרכים להשיג את המטרות. באופן פרדוקסלי, דווקא כאשר אימצו מדעי החברה את האידיאל הליברלי, הם החליפו את שמם מ"המדעים הליברליים" ל"מדעי החברה".

אך עיקר דבריו של רוט נעוץ דווקא במסקנות שהוא מסיק מהמצב החדש. לטענתו, יישום האידיאל הליברלי במדע פוגע בחירותם של החוקרים, משום שעל פי כללי המדע הליברלי, אסור לחקרת להביע את עמדותיה הפוליטיות באשר למושאי מחקרה בטקסטים האקדמיים שהיא כותבת, או בכיתות בהן היא מלמדת. איסור זה עלול להביא לצנזורה של אלו המביעים עמדות שאינן לרוחם של קובעי המדיניות. מכך נובע, לדעת רוט, כי יש לעקור את "עקרון הנייטרליות הערכית" מתוך מדעי החברה, כדי לאפשר לחוקרים עצמם את החירות המובטחת להם על-ידי האידיאל הליברלי.

לאורך כל הטקסט נדמה כי רוט מתקרב לנקודה בעייתית מרכזית בתיאוריה, אך מסיט אותה הצידה שוב ושוב. הפסקה בה מגיע הכי קרוב לנקודה זו, דומני, היא זו:

"The idea that the study of nature should be limited to questions of truth and fact and be free of all considerations of what is morally or politically desirable is old; but the idea that the study of the moral of social world should be so limited is new and part of our modern era and our increasing moral and political skepticism or our elevation of freedom from institutional authority over other moral and political values" (p. 19)

עיקר העניין - המדע היה מאז ומתמיד ליברלי, לפחות באידיאל שהנחה אותו. מדעי החברה, אם כן, לא נהיו יותר ליברליים - אלא פשוט יותר מדעיים. המדע והליברליזם באו כרוכים זה בזה - מבחינה רעיונית, אם לא מבחינה היסטורית. מדע שאינו ליברלי (לדוגמה, "המדע" הנאצי) הוא למדע כשם שדמוקרטיה שאינה ליברלית (למשל, ה"דמוקרטיה" העממית) היא לדמוקרטיה - עיוות מכוון של מושג כדי להשיג יוקרה שאינה ראויה לרעיון המתואר במושג ה"מתוקן".

עניינו של המדע הוא לגלות עובדות, ועובדות אינן יכולות להיות בעלות מטען מוסרי משל עצמן. הדיון בין הרנסטיון ומורי, כותבי "עקומת הפעמון" לבין סטיבן ג'יי גולד כשכתב את "אין מידה לאדם", הוא רב משמעות מוסרית עבור קוראי הספרים - אך הדיון נסוב סביב אמיתות העובדות וסבירותה של הפרשנות שלהן, ולא סביב המשמעות המוסרית שלהן - שהרי לא ניתן לפסול עובדות רק משום שיש להן השלכות מוסריות בעייתיות.

אפשר, אולי, למצוא את מקור הבעיה בהשלכה שעושה רוט משלוש הסיבות לליברליזם במדינה אל הליברליזם במדע. למעשה, הליברליזם במדע קיים אך ורק מתוך ספקנות או אוטונומיזם (כלומר, יכול אדם להאמין שהטוב שהוא זוגל בו עדיף על אחרים, אך הוא מותר לאחרים, כפרטים תבוניים, את הזכות לקבוע לעצמם את הטוב שלהם). בשום פנים ואופן לא יכול להתקיים מדע אמיתי מתוך "פרגמטיזם": האמונה כי על המדע להתחבב על בעלי אינטרסים שונים, לזכות באמונם ובתמיכתם, כדי שיוכל להמשיך ולהתקדם, ולכן מוטב למדע שלא לקבוע עמדות בנושאים פוליטיים או מוסריים (עמ' 18). מדע פרגמטי שכזה הוא מדע מגויס, המוטל לכל אשר הרוח מעיפה אותו - בחברה ליברלית ישאר המדע נייטרלי (או "נייטרלי"), בחברה קומוניסטית, יהפוך ל"מדע סובייטי", ובחברה גזענית יהפוך ל"מדע נאצי".

העשייה המדעית חייבת להיווצר מתוך מודעות כי לעובדות אין מטען מוסרי בפני עצמן. מדען שיראה מטען מוסרי בעובדות יטה בהכרח (ולא, כמו מדענים רגילים, יהיה מועד להטיות לא מכוונות) את תוצאות מחקריו, או יסתיר עובדות שסותרות, לדעתו, את עמדותיו הפוליטיות. ומה אודות החירות האקדמית האבודה של החוקרים, אליבא דרוט? בפני כל חוקר פתוחה הדרך להביע את עמדותיו הפוליטיות והמוסריות כשם שזכאי להביען כל אזרח במדינה הדמוקרטית - בתקשורת ההמונים, באתרי אינטרנט, בפרסום ספרים. היות אדם מדען אינה מקנה לו את הזכות להטיף לסטודנטים הבאים לרכוש השכלה בכיתתו את משנתו המדינית או המוסרית, בוודאי ובוודאי שלא כעובדות מוכחות; ובכתבי העת המדעיים צריכות להופיע עובדות -- עובדות שתשמנה את קוראיהן לשם הסקת מסקנות מוסריות, אם יחפצו בכך. חוקר שבונה את מחקריו ומעצב את תוצאותיהם באופן מכוון כדי לאשש את עמדותיו הפוליטיות, אינו ראוי לתואר "מדען".

ביבליוגרפיה

גולד, סטיבן ג'יי. 1992. **אין מידה לאדם**. תל-אביב: דביר.

Herrnstein, Richard J. and Charles A. Murray. 1994. **The Bell Curve**. New-York: The Free Press.

Root, Michael. 1993. "The Liberal Ideal" in his **Philosophy of Social Science**. Blackwell. pp. 10-33.